

комплексах белозерской культуры, тогда как лощеная (столовая) керамика испытывает серьезное влияние культур раннего фракийского гальштата. Хронологически по аналогиям с поселения Бабадаг в Румынии бытование данного комплекса приходится примерно на фазу I/II этой группы, причем дальнейшее развитие типов комплекса в керамике раннего этапа кизил-кобинской культуры имеет место.

E.A. Kravchenko

LATE BRONZE AGE MATERIALS FROM THE UCH-BASH SETTLEMENT

This article is devoted to the researcher of Uch-Bash, a prominent archaeologist — Stanislav Frantsevich Strzheletskiy, who discovered this wonderful Late Bronze — Early Iron Age site for the archaeological science. Materials from these excavations are preserved in the stores of the National Preserve of Tauric Chersonesos and mostly remain unpublished. This article presents full assemblage of ceramics from the Structure 1 settlement, as well as makes an attempt of analyzing the technological details of the ceramics manufacture, the time it was in use, and (basing on analogies) distribution of some of its types in the local Crimean assemblages as well as other Black Sea North Littoral ones. The author has come to a conclusion regarding the process of adaptation of various traditions in the pottery manufacture. On the basis of typological features it was determined that unpolished ceramics (kitchen ware) have analogies among the ceramic assemblages of the Belozerskaya culture, whereas polished ceramics (tableware) are greatly influenced by the cultures of the early Thracian Hallshtatt. Chronological analogies of this assemblage from the Romanian settlement of Babadag date it back to approximately the I/II stages of this group, and types of the assemblage continue to develop within the ceramics of the early stage of the Kizil-Koba culture.

Д.В. Каравайко

МАТЕРІАЛИ ЮХНІВСЬКОЇ КУЛЬТУРИ ІЗ ФОНДІВ ЧЕРНІГІВСЬКОГО ОБЛАСНОГО ІСТОРИЧНОГО МУЗЕЮ

До наукового обігу введено матеріали з розкопок Ю.Г. Гендуне 1904 р. в Чернігівській обл.

Історія досліджень пам'яток юхнівської культури налічує вже понад 100 років. Саму культуру було виділено доволі пізно — лише 1947 р.¹, проте вже з другої половини XIX ст. численні городища лісової смуги привертала увагу багатьох дослідників. Так, ще 1873 та 1876 рр. Д.Я. Самоквасов провів невеликі розкопки на двох городищах у с. Юхнове². Він же обстежив ще деякі поселення з подібною матеріальною культурою³. Значну кількість городищ Подесення згадано і в списках П.С. Уварової⁴. Загалом наприкінці XIX — на початку XX ст. проводилися переважно розвідки. Розкопки, незначні за площею, мали на меті збір матеріалу, що нагромаджувався стихійно, належним чином не оброблявся, а подекуди навіть не вводився до наукового обігу. Відтак, звернення до результатів розкопок юхнівських пам'яток початку XX ст., зважаючи на відсутність останнім часом публікацій юхнівських старожитностей, видається актуальним.

Одна з таких колекцій зберігається у фондах Чернігівського обласного історичного музею ім. В.В. Тарновського. Матеріал походить з розкопок 1904 р.

© Д.В. КАРАВАЙКО, 2004

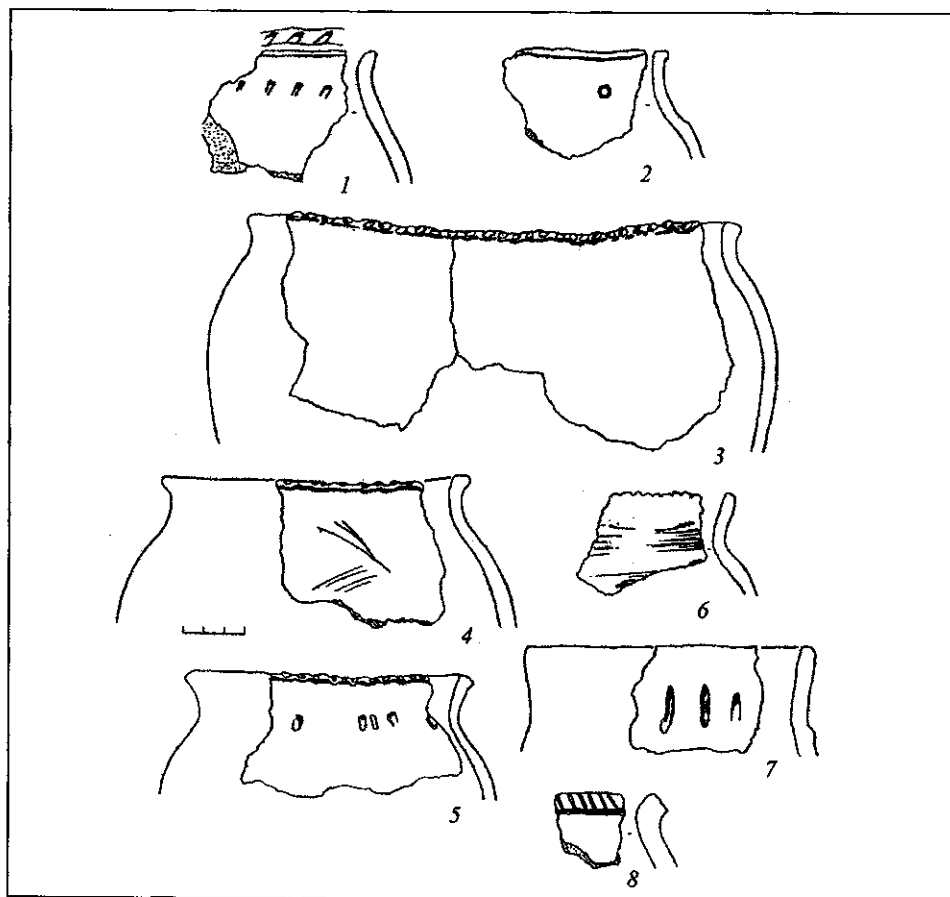

Рис. 1. Фрагменти керамічного посуду

Ю.Г. Гендуне в Корюківському р-ні Чернігівської обл. (городище Красний Колядин). Дослідниця працювала на двох пам'ятках, одну з яких можна ототожнювати з городищем Колядин I (Дротянка) поблизу с. Буда. Іншою пам'яткою можуть бути городища Колядин II або Шишка (Автор висловлює щирю подяку О.Є. Черненко за надану інформацію.) З часом матеріал з двох городищ переплутався, і тому немає можливості співвіднести його з певною пам'яткою.

Колекція (інв. № Арх. 9/9) представлена нечисленними фрагментами керамічного посуду (частина втрачена), уламками мініатюрних посудин та однією цілою формою, пряслицями-важками (всього 22 екземпляри), виробами із заліза та каменю.

Весь посуд ліплений від руки, має добрий випал. Колір сіро-коричневий різних відтінків. У тісті — домішки жорстви. Посуд переважно тонкостінний — 0,5—0,8 см. Діаметр вінець горщиків від 14, 15 до 30 см і більше. Вінець трохи відігнуті назовні. За формою верхньої частини горщиків можна говорити про два типи:

а) шийка майже не виділяється, плавно переходить у ледь намічені плечики (рис. 1, 1, 2);

б) чітко намічені шийка та плечики (рис. 1, 3—6).

Деяко випадають з наведеної типології два фрагменти. Один має високі вінця, плавно відігнуті назовні (рис. 1, 7; А. 9-3/9). Форма не зовсім типова для посуду юхнівської культури. Інший відрізняється більшою товщиною стінки та дещо вуглуватою формою вінця (рис. 1, 8; А. 9-8/9).

Весь посуд орнаментовано доволі бідно. Це насічки по шийці, зроблені косо поставленою паличкою. Краї вінця прикрашені аналогічними насічками. Поряд з орнаментованими посудом трапився фрагмент вінця від неорнаментованої посудини з реставрованим отвором (рис. 1, 2; А. 9-6/9).

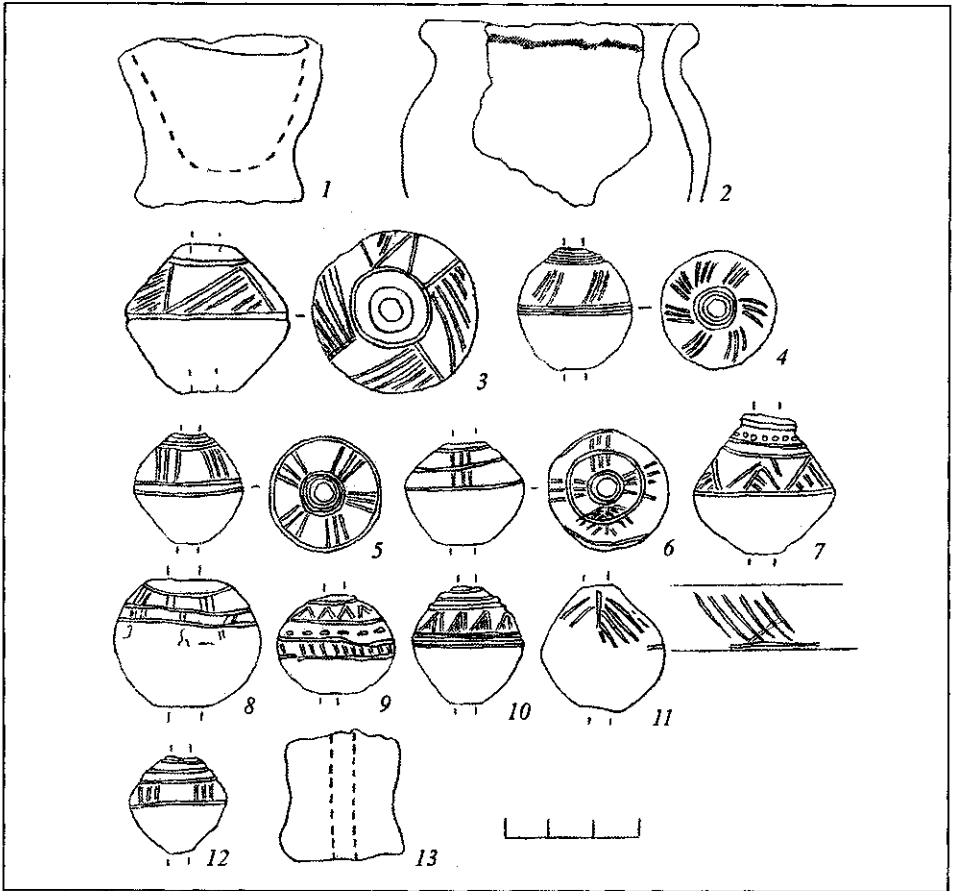

Рис. 2. Мініатюрні посудини та пряслиця-важки з розкопок Ю.Г. Гендуне

У цілому весь посуд — юхнівський і за аналогією з керамікою городищ Мезін, Кудлаївка, Пісочний Рів може бути датований VI—V ст. до н. е.

Доволі типовою знахідкою на юхнівських городищах є мініатюрні посудини (рис. 2, 1, 2; А. 9-9/9, А. 9-2/9). Призначення останніх остаточно не з'ясовано. Можливо, їх використовували для пиття, з ритуальною метою тощо.

Ще однією досить численною категорією знахідок є так звані *пряслиця-важки* (рис. 2, 3—13; А. 9-12-13/9). Більшість з них мають біконічну або шароподібну форму. Катюшкоподібні пряслиця (рис. 2, 13) на юхнівських пам'ятках є рідкісними.

Із 22 екземплярів 15 пряслиць орнаментовані прокресленими лініями, що нерідко нагадують зображення ялинки (рис. 2, 3, 6, 7, 10, 11), або згруповані по три (рис. 2, 4—6, 8, 12). При погляді зверху маємо солярний знак, а загалом все зображення розташоване у верхній частині. У цілому така орнаментация є типовою для пряслиць юхнівської культури.

Вироби із заліза представлені серпом, фрагментом браслета, вістрям дротика (?) та уламками ножів. Останні мають доволі поганий стан, що унеможливає детально їх охарактеризувати.

Привертає увагу знахідка залізного дроту, що названа вістрям дротика (рис. 3, 1; А. 9-14/9). Такі речі, як і взагалі металева зброя, практично не відомі для юхнівської культури, що й надає знахідці неабиякого значення. Попри відсутність прямих аналогій, можемо припустити й інтерпретацію такої знахідки, як знаряддя праці, наприклад деревообробного.

Так само як зброя, скіфське походження мають більшість прикрас, знайдених на юхнівських поселеннях. Зазвичай це бронзові браслети, шпильки, сережки тощо. У деяких випадках юхнівські майстри, що не мали власних родовищ міді,

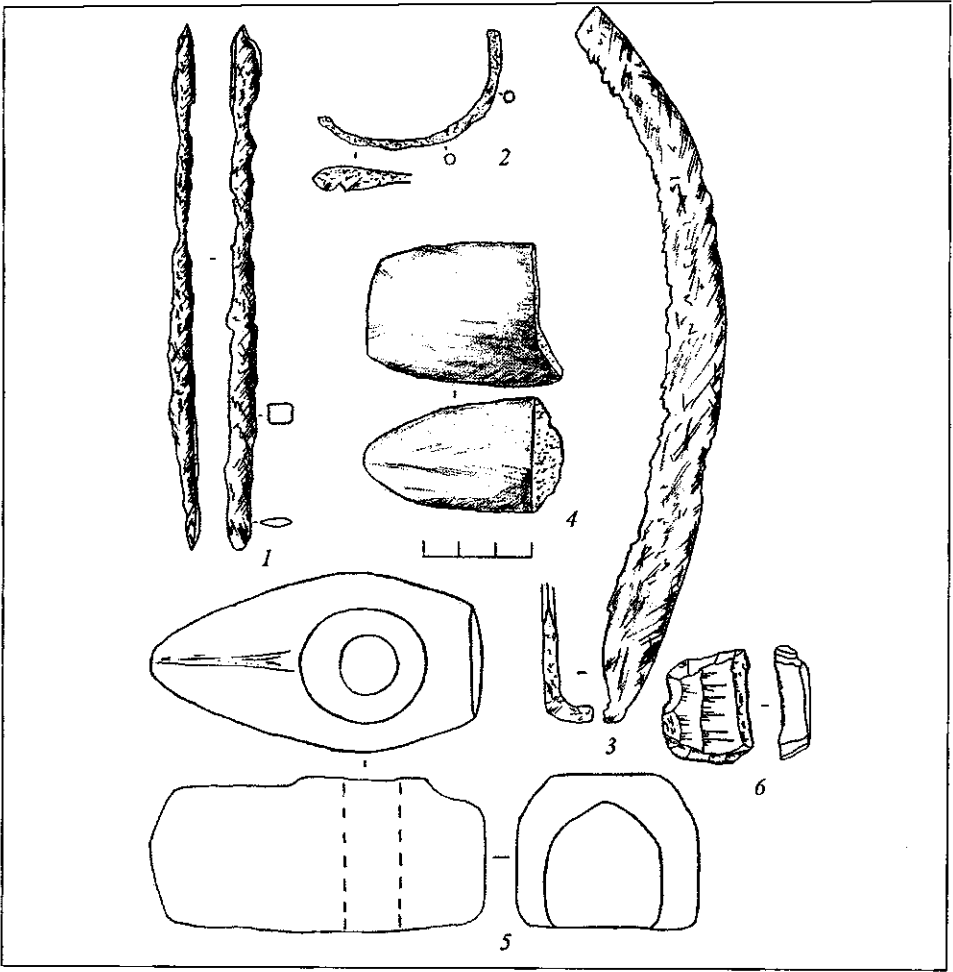

Рис. 3. Вироби із заліза та каменю: 1—3 — залізо; 4, 5 — камінь; 6 — кремій

копіювали деякі прикраси, використовуючи залізо. Так, імовірно, саме місцеве походження має залізний браслет (рис. 3, 2; А. 9-14/9) з колекції Ю.Г. Гендуне.

Про розвиток землеробства у населення згаданих поселень свідчить знахідка залізного серпа з перпендикулярним до леза черешком (рис. 3, 3; А. 9-14/9). Такий тип серпа, на думку О.М. Мельниковської, характерний для юхнівських пам'яток Посейм'я⁵. Проте ці так звані стовпчикові серпи доволі поширені на скіфських пам'ятках (городища Східне Більське, Кам'янське тощо)⁶. Знахідка такого серпа на території Подесення змушує розширити їхній ареал. На цій же території відомі знахідки й серпів з прямим черешком⁷. Отже, припускаємо, що єдиного типу серпів у носіїв юхнівської культури не було. Принаймні можна виділити два типи за способом кріплення руків'я⁸. Серп із розкопок Ю.Г. Гендуне відрізняється наявністю зубців на робочій поверхні, що зближує його зі знахідками в Лісостепу, і може бути виділений як підтип.

Доволі рідкісними знахідками на пам'ятках юхнівської культури є кам'яні сокири. Щодо останніх у публікаціях є лише поодинокі згадки⁹, зазвичай без ілюстрацій, що унеможливило їх детальну характеристику. У колекції музею зберігається одна ціла сокира та невеликий уламок леза іншої (рис. 3, 4; А. 9-11/9). Форма останньої не піддається реконструкції. Досить незвичну форму має цілий екземпляр (рис. 3, 5; А. 9-10/9), який дещо нагадує кам'яні сокири бронзової доби. Проте прямих аналогій немає, що значно ускладнює культурну атрибуцію знахідки.

На цей час залишається відкритим питання використання кременевих знарядь праці юхнівським населенням. Лише зрідка в публікаціях згадуються зна-

хідки кременевих відщепів і жодного разу — цілих виробів. Певний інтерес могла становити знахідка скребачки (рис. 3, б; А. 9-16/9). Утім, по-перше, вона виготовлена не з деснянського кременю, поклади якого знаходилися неподалік, а по-друге, така форма скребачки характерна для більш раннього часу. Отже, припускаємо, що знахідка походить з більш раннього шару або потрапила до колекції помилково.

У цілому комплекс різночасовий, хоча більшість знахідок (фрагменти кераміки, пряслиця-важки, серп, уламок браслету та залізний дріт) можна відносити до юхнівської культури раннього залізного віку. Цей матеріал може бути датований у широких межах — від VI до IV ст. до н. е. Інші предмети (кам'яна сокира, кременева скребачка), ймовірно, походять з інших пам'яток, культурну належність яких поки що важко встановити.

¹ *Воеводский М.В.* Городища Верхней Десны // КСИИМК. — 1949. — Вып. 24. — С. 67—77.

² *Самоквасов Д.Я.* Могила Русской Земли. Описание археологических раскопок и собрания древностей. — М., 1908. — С. 4, 5.

³ *Самоквасов Д.Я.* Северянская земля и Северяне по городищам и могилам. — М., 1908. — С. 103—119.

⁴ *Уварова П.С.* Городища и курганы. Выборка из дел Черниговского Статистического Комитета, Общества Нестора Летописца и Архива графа П.С. Уваровой // Тр. Моск. предварительного комитета по устройству XIV Археол. съезда. — М., 1906. — С. 73—93.

⁵ *Мельниковська О.М., Симонович Е.О.* Розкопки в с. Комарівці на Посейм'ї // Археологія. — 1975. — № 15. — С. 80.

⁶ *Шрамко Б.А.* Археология раннего железного века Восточной Европы: Учеб. пособие. — Харьков, 1983. — С. 31. — Табл. 13, 7—9.

⁷ *Горюнова Е.И.* Городище Торфель // КСИИМК. — 1950. — Вып. 31. — Рис. 54, 32.

⁸ *Краснов Ю.А.* Раннее земледелие и животноводство в лесной полосе Восточной Европы // МИА. — 1971. — № 174. — С. 68—80.

⁹ *Левенок В.П.* Городища юхновской культуры // КСИИМК. — 1957. — Вып. 7. — С. 49.

Одержано 05.02.2004

Д.В. Каравайко

МАТЕРИАЛЫ ЮХНОВСКОЙ КУЛЬТУРЫ ИЗ ФОНДОВ ЧЕРНИГОВСКОГО ОБЛАСТНОГО ИСТОРИЧЕСКОГО МУЗЕЯ

Памятники юхновской культуры исследуются уже более 100 лет, но, к сожалению, материалы полевых работ не всегда вводятся в научный оборот. Данная публикация посвящена коллекции юхновского материала из раскопок Ю.Г. Гендуне в Черниговской области, хранящейся в фондах (материал частично экспонируется) Черниговского областного исторического музея им. В.В. Тарновского.

Д.У. Karavaiko

YUHNIVSKAYA CULTURE MATERIALS FROM THE COLLECTION OF THE REGIONAL HISTORIC MUSEUM OF CHERNIGIV

The monuments of the Yuhnovskaya culture have been studied for more than hundred years already. Unfortunately field materials not always go into scientific circulation. The stores of the Chernigivsky Regional Historical Museum (part of the material is on display) keeps a collection of Yuhnovsky material excavated by Yu.G. Gendune in the Chernyiv Region to which this publication is devoted.